הקומץ רבה פרק שלישי מנחות לז.

רבי יוסי א) החורם אומר מצינו ימין שנקרא יד שנאמר 1 וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו ואידך יד ימינו איקרי יד סתמא לא איקרי ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר 2 וקשרתם וכתבתם מה א כתיבה בימין אף קשירה בימין וכיון דקשירה בימין הנחה בשמאל היא ור' יוסי ג) החורם הנחה דבשמאל מנא ליה נפקא ליה מהיכא דנפקא ליה לר' נתן רב אשי אמר מידכה ג) כתיב בה"י כהה א"ל ר' אבא לרב אשי ואימא ידך שבכח א"ל מי כתיב בחי"ת כתנאי ידכה בה"י זו שמאל אחרים אומרים ד) ידך לרבות את הגידם תניא אידך אין לו זרוע פטור מן התפילין אחרים אומר ידכה לרבות את הגידם ת"ר ב אטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאלו של כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא ג בשולט בשתי ידיו תנא ה) דבי מנשה על ידך ו) זו קיבורת בין עיניך זו קדקד היכא אמרי דבי רבי ינאי מקום ה שמוחו של תינוק רופס ◦ בעא מיניה פלימו מרבי מי שיש לו שני ראשים באיזה מהן מניח תפילין א"ל או קום גלי או קבל עלך שמתא אדהכי אתא ההוא גברא א"ל איתיליד לי ינוקא דאית ליה תרי רישי כמה בעינן למיתב לכהן אתא ההוא סבא תנא ליה חייב ליתן לו י' סלעים איני והתני ז) רמי בר חמא מתוך שנאמר 3 פדה תפדה את בכור האדם שומע אני אפילו נטרף בתוך ל' ח) ת"ל

אך

ר' יוסי ד) החורם. חוטמו משוקע כדאמרי' בבכורות (דף מג:) חרום זה שחוטמו משוקע: מצינו ימין שנקרא יד. ולא ה) ילפינן מהכא: מה ו) (מזוזה) כתיבה בימין. כשכותבין המזוזה בימין דרוב בני אדם כותבין בימין אף קשירה נמי עבד קשר בימין ומדקשר בימין מכלל הנחה בשמאל דאי הנחה ז) על ימין שוב אינו יכול לקושרה בימין: מידכה כה'. מדכתיב ח) בה"י ט) כהה משמע לשון נקיבה שמע מינה בשמאל קאמר דאין בה כח כנקיבה. נ"א ידכה יד כהה עמיא בלא כח: כתנאי. דאיכא תנא דיליף שמאל מידכה כרב אשי ואיכא דלא יליף: לרבות את הגידם. שאין לו יד י) דידכה משמע יד רעועה ומקולקלת: אין לו זרוע. שמאל: (א) ימין של אטר הויא שמאל לדידיה הואיל ורוב כחו בשמאלו: בשולט בשתי ידיו. ששתיהן שוות לו בכח דכיון דאף בימין נמי שולט הלכך מניחה בשמאלו לפי שהיא שמאל לכל אדם ואע"ג דלדידיה הויא כ) ימין: קבורת. בדרו"ן: היכא. אקדקוד קאי: רופס. רך כשהוא קטן בן שנה: או קום גלי. או עמוד ולא בגלות או קבל עליך שמתא דאחוכי חייכת בי: עשר סלעים. דחד בכור הוא ואית ליה תרי רישי ומשיב כתרין ואע"ג דיולדת תאומים לא יהיב אלא ה' סלעים כדאמרינן בפ' יש בכור לנחלה (בכורות מח.) אפ"ה התם הוא משום דאי אפשר לצמצם אבל הכא חד הוא ואפשר לצמצם שיצאו כאחד והוי שניהם פטר רחם: שומע אני אפי' נטרף. נהרג בתוך ל' יום נמי חייב דאף על גב דכתיב (במדבר יח) ופדויו מבן חדש תפדה אפ"ה הכא איכא למימר אם לא נהרג הוי חי ל' ובכור מעליא הוא יא):

אך

רבי יוסי החורם. פי' בקונטרס חוטמו היה שקוע כעין חרום דבכורות (דף מג:) ותימה הוא לומר שיהו כלשון גנאי אלא על שם מקומו נקרא כן. מ"ר: יד ימינו איקרי. ומדכתיב (בראשית מח) ויתמוך יד אביו לא קשיא מידי ע) כיון שכבר פירש יד ימינו ונראה דר' יוסי נמי אההוא קרא סמיך ומשום הכי לא מייתי מידו הימנית דמצורע. מ"ר פ):

מה כתיבה בימין אף קשירה בימין. בסמוך אמרי' דאיטר מניח תפילין בימינו שהיא שמאלו והשתא אדם הכותב בימינו ושאר רוב מעשיו בשמאלו יש להסתפק באיזה מהן צ) מניח תפילין ושמא יש לדמותו כשולט בשתי ידיו ק). מ"ר:

אין לו זרוע פטור מן התפילין אחרים אומרים ידכה כו'. מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ר). ש) מ"ר: קיבורת. פירש בקונטרס בדרו"ן וקיבורת הוא לשון קבוצת בשר כמו (ב"ב דף ה.) קיבורא דאהיני ואור"ת דהוא גובה הבשר ת) שבזרוע שבין בית השחי למרפק שקורין קודא ש) א) (ואור"ת) לא כדברי המפרשים גובה בשר שבאותו עצם שבין היד למרפק דהא משמע בכל דוכתי דמצות תפילין בזרוע כדאמרינן לקמן (דף מג:) חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ובזרועותיהן ובפ' בתרא דעירובין (דף נה:) וקושר בזרועו במקום תפילין ואמרינן נמי אין לו זרוע פטור מן התפילין ואותו עצם שבין יד לקודא אינו קרוי זרוע אלא קנה כדתנן במס' אהלות (פ"א מ"ח) דקחשיב רמ"ח איברים ל' בפיסת יד ב) [ו' בכל אצבע] שנים בקנה שנים במרפק אחד בזרוע וד' בכתף ומשמע בהדיא דההוא דסמוך לכתף הוא זרוע שבין הכתף למרפק ומרפק הוא קודא כדמשמע במסכת ערכין (דף יט:) בפ' האומר משקלי דקתני מכניס ביד עד האציל וברגל עד הארכובה ס) קרי לאציל מרפק במתני' וכתיב נמי י) על כל אצילי ידי ומתרגם מרפקי ידי ומשמע דמרפק ביד כנגד ארכובה ברגל וגם בכל דוכתי משמע דאציל הוא קודא ולא כפירוש הקונטרס דפירש ס) גבי אוב וידעוני אייסיל ובמסכת סופרים (פ"ג) תניא לא ישים שני אציליו על הספר וזהו הקודא שדרך להשען עליו ועוד אמרי' בפ"ב דזבחים (דף יט.) ולא יחגרו ביזע שאין חוגרין במקום שמזיעין ולא למטה ממתניהן ולא למעלה מאציליהן אלא כנגד אצילי ידיהן והיינו כנגד הקודא ששם דרך לחגור ולא כנגד אייסיל דלדרכה שם מקום זיעה יותר וכפרק המפלת (נדה דף ל:) דאמרינן גבי ולד במעי אמו ושני אציליו על ברכיו ומהא דכתיב בירמיה (לח) שים נא בלויי הסחבות תחת אצילי ידיך לא קשיא מידי פ) ולפי שהיה אוחז בחבלים בידיו ומשים תחת הקודא בלויי הסחבים שלא יזיקו לו והא דתנן גבי שבת ו) המוציא בפיו ובמרפיקו אפשר שיתן אדם גרוגרת כנגד אותו פרק של קודא מבפנים וכופף ידו על כתיפו שלא תפול הגרוגרת ויוציאנה והא דתנן בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף סה.) בעל אוב זה פיתום המדבר בשחיו ובגמ' תניא בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ובין אצילי ידיו משמע דאציל הוא בית השחי צריך לומר דמאי דשייר במתני' פירש בברייתא וכמו שהוסיפו בין הפרקים היינו פירקי אצבעות כך הוסיפו אצילי ידיו שהוא מרפק קודא בלע"ז כדפרישית ומדקדק ר"ת מההיא דערכין (דף יט:) דמשמע התם דמדאורייתא ידך זו קיבורת אבל בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ועד מרפיקו הוא דמיקריא יד משום דקיבורת לא הוי בכלל ועוד מדאמרינן בשמעתין שתהא שימה כנגד הלב והיינו כנגד הדדים כדאמרינן במועד קטן (דף כ:) הספד על הלב כדכתיב על שדים סופדים ומההיא דערכין קשה לדברי המפרשים בפ' כל הבשר (חולין דף קו:) לחולין עד הפרק הוא פרק שלישי של האצבעות עד חיבורן לפיסת ידים ולתרומה כל היד ולקידוש ידים ורגלים עד הפרק דהיינו קודא והכי איתא בספר הזכיר ולא יתכן כדמוכח ההיא דערכין (דף יט:) דקודא היינו שיעורא דנדרים עוד ראיה מדתנן בפ' הזרוע (חולין דף קלד.) איזהו זרוע מן הפרק של ארכובה עד הכף של יד והוא של נזיר וכנגדו ברגל שוק האמור בשלמים ש) מן הארכובה ע) הפרק של הארכובה עד בוקא דאטמא ט) עד הירך דהיינו שני עצמות בעצם האמצעי ועצם של קולית ר' יהודה אומר מן הפרק של הארכובה עד סובך של רגל והוא עצם האמצעי המחובר לקולית ולאותו פרק קרי סובך של רגל כך פירש שם בקונטרס ומיהו אין ראיה מזרוע דבהמה לזרוע דאדם דהא שוק דאדם נמי לא הוי כשוק דבהמות דתנן באהלות ב' בשוק חמשה בארכובה וא' בירך אלמא קרי שוק עצם המחובר לרגל ויתכן לר' יהודה נמי היינו שוק דבהמה ק) ויש מפרשים דסובך של רגל דקאמר ר' יהודה היינו פרק הסמוך לרגל דהיינו איסתוירא קבילי"א בלע"ז וכן משמע בתוספתא דמסכת ידים דקתני שיעור שבקידוש ידים עד הפרק וברגלים עד הסובך והיינו עד הפרק דקאמר במסכת ערכין ובירושלמי דמצות חליצה נמי מוכיח כן דקאמר גבי חליצה כיני מתני' בקשור מן הארכובה ולמטה כשירה אבל מן הארכובה ולמעלה פסולה ופריך והכתיב (שמות ל) ורחצו בני אהרן את ידיהם ואת רגליהם ותנן עלה ביד עד הפרק וברגל עד הסובך והיכי אמר כך שנייה דכתיב (דברים כה) מעל רגלו מעתה אפילו מן הארכובה ולמעלה תהא כשירה שנייה ר) (היא) דכתיב מעל רגלו ולא מעל דמעל רגלו משמע דקרי סובך לפרק הסמוך לרגל. מ"ר ש):

מקום שמוחו של תינוק רופס. הוא הדין הסמוך למלא כדמוכח לקמן מקום הראוי לטמא בנגע א' ואמרינן בעירובין (דף נה:) מקום יש בראש שראוי להניח שם שני תפילין. מ"ר: או קום גלי כו'. בעולם הזה ליכא אבל יש במדרש אשמדאי הוציא מתחת קרקע אדם א' שיש לו שני ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים כיוצא בו בשני ראשים וכיוצא כאשתו בראש אחד וכשבאו לחלוק בנכסי אביהם מי שיש לו שני ראשים שאל שני חלקים ובאו לדין לפני שלמה ת). מ"ר: שומע אני אפי' נטרף בתוך ל' יום. פירש בקונטרס נטרף נהרג א) וקשה לר"ת דממתני' הוה ליה לאקשויי דתנן בבכורות (דף מט.) מת הבן בתוך ל' יום האב פטור מחמש סלעים ועוד קשה דבפ"ק דבבא קמא (דף יא:) דאמר עולא א"ר אלעזר בכור שנטרף בתוך ל' יום אין פודין אותו מאי קמ"ל מתני' היא

ומיהו

מסורת הש"ס

א) נ"ל ידכה. ב) עירובין נה: ערכין יט:. ג) ב"ק יא:. ד) בס"י תשמע כו'. נ"ק. ה) [ועי' תוס' עירובין כ: ד"ה בין לרבנן]. ו) [עיין מג"א סי' כז סק"ג ובתשובת שבות יעקב ח"א סי' ג]. ז) נ"ק מ"ז. ח) נ"ק. ט) וקרי. נ"ק. י) [יחזקאל יג]. כ) [סנהדרין סה.]. ל) אמרינן נמי גבי. נ"ק. מ) נ"ל לפי. נ) [נב. יסם]. ס) מן הפרק. נ"ק. ע) דהיינו כל הירך והוי שני עצמות עצם האמצעי. נ"ק. פ) ד"ס. נ"ק. צ) נ"ק מ"ז. ק) [ועי' תוס' שבת נג. ד"ה במרפקו וכו' ומה שכתבתי שם על הגליון].

◆

תורה אור השלם

1. וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו יַד יְמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: בראשית מח יז
2. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: דברים ו ח
3. כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל בָּשָׂר אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַיְיָ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה לָּךְ אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה: במדבר יח טו

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אין לו זרוע שמאל הק"ל והא"ל מ"ה בימינו ימין של איטר:

◆

גליון הש"ס

גמ' בעא מיניה פלימו. עיין כתובות תוס' להגאון בעל פנים מאירים פ' במדבר: תוס' ד"ה יד כו' בין שבבי' פי"ם כו'. ע' ערובין דף ב ע"ב תוס' ד"ה בין לרבנן:

◆

לעזי רש"י

ברדון [ברדו"ן]. החלק הבשרני של הזרוע.

◆

מוסף רש"י

זו קיבורת. אבר המלאי שבזרוע ינלע"ו בלדי"ן (ערובין צה.). פדה תפדה. אך פדה תפדה את בכור האדם (בבא קמא יא.). בבכור שנטרף. בכור אדם שנטרף בתוך ל' יום (שם). ת"ל אך חלק. אין צריך לפדותו, ולא מת מצותו ולא [illegible] למימר דהא כתיב (במדבר יח) ופדויו מבן חדש תפדה. אבל השתא דאצטריך לאשמועינן דלא אמרינן אי לא איקטיל הוה חי ולא כפל היה וליפרקיה (שם). אך חלק. אכן ורקין מיעוטין (עירובין קה) [illegible] שבועות יג.

עין משפט נר מצוה

א [טוש"ע או"ח סימן לג סעיף ה]:

קצה ב ג מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכ' ג טוש"ע או"ח סי' כז סעיף ו:

קצו ד ה מיי' שם הלכה א ב טוש"ע שם סעיף א ט:

קצז ו מיי' פי"א מהל' ביכורים הלכה יח סמג עשין קמד טוש"ע יו"ד סי' שה סעיף יג:

◆

שיטה מקובצת

א] ר' יוסי החרום ובתוס' חיצונית גריס ההרם על שם מקום כמו עיר ההרס [ישעיה י"ט] או חרס כמו תמנת חרס [שופטים ב]: ב] ור' יוסי החרום: ג] מידכה. בה"י יד כהה א"ל ר"א לרב אשי ואימא יד שבכח א"ל: ד] ר' יוסי החרום: ה] ולא מהכא נפקא א) כדי ליפנא וחיבת ילפינן לי"ש: ו] מה מזוזה: ז] הנחה הוי על קיבורת ימין: ח] חיבת כהה נמחק: ט] דידך כהה דמשמע יד רעועה ומקולקלת: י] הרא בימין: יא] מעליא הוא נ"א שנטרף שנולדו לו סימני טריפה כגון ניקב קרום של מוח: יב] מניח תפילין. אי אזלינן בתר כתיבה הואיל דכתיב וקשרתם וכתבתם אי לא: יג] ידיו ולא כתב כן בעל התרומות: יד] פליגי ובירושלמי משמע דפליגי דאמר לרבות את הגידם שמניח בימינו וכן אמרי' בהרי"א ב) במכילתא דפליגי: טו] שבזרוע שהוא למעלה מן המרפק שקורין קודא אבל אי אפשר לומר שהוא במקום קבוצת בשר למטה מן המרפק דהא משמע כו' וזרוע הוא העצם שבין מרפק לשחי כדתנן בפ"ק דאהלות כו' תוס' אחרות: טז] תיבת ואור"ת נמחק: יז] בשלמים (ומידר בעצמות) מן הפרק של הארכובה עד בוקא דאטמא דהיינו כל הירך שני עצמות: יח] שלמה. נ"א שלמה בחכמתו הרתיח מים וכסה אחד מן הראשים ושפך הרותחים על ראש השני מחמת צער הרותחים צעק בשני ראשים אמר שלמה ש"מ דתולדה אחת לשתי הראשים ואין נידון אלא כאיש אחד: יט] וקשה לר"ת הרא דהל"ל נהרג בהרי"א ולמה שינה את לשונו לומר נטרף ועוד דמה ענין זה למי שיש לו שני ראשים. תוס' אחרות:

א) נ"ל נפקא כדילפת: ב) עי' בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ג' שכתב דאינו מוכרח כלל מהמכילתא דפליגי ע"ש: